

UDK 27-18-428:502/504:339.9

Primljeno: 29. 10. 2013.

Prihvaćeno: 31. 3. 2014.

Pregledni članak

## SUVREMENI IZAZOVI GLOBALIZIRANOG SVIJETA ANTROPOLOŠKO-EKOLOŠKA KRIZA

**Ante BEKAVAC**Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu  
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb  
[antebekavac@gmail.com](mailto:antebekavac@gmail.com)**Franjo PODGORELEC**Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu  
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb  
[franjo.podgorelec@zg.t-com.hr](mailto:franjo.podgorelec@zg.t-com.hr)

### Sažetak

Naše vrijeme obilježava globalizirana svijest o ugroženosti svakog oblika života na Zemlji. Nalazimo se usred velikih izazova onoga *biti čovjek*. U tome se zasigurno svi slažemo, ali se razilazimo u razumijevanju uzroka i načina kako se nositi s tom antropološko-ekološkom krizom ili ugroženošću. Svi osjećamo da je nešto duboko pogrešno u načinu života koji živimo i u našem odnosu prema stvorenom svijetu. Lice Zemlje strahovito se mijenja pod utjecajem čovjeka, koji je postao sam svoj eksperiment (J. B. Metz). Ta drama metamorfoze ne događa se sama od sebe. Na nju bitno utječe čovjek svojim ponašanjem i djelovanjem na svaki oblik života. Moć tehnike danas nadilazi granice razuma i čovjek je postao nijemi sluga koji više nije u stanju ovladati okvirima života. Globalizirano djelovanje potpomognuto tehničkim dostignućima sve više uzima dominaciju nad ljudskim životom. Ekologija je danas eminentno antropološko pitanje koje svoj odgovor može naći jedino u povratku istini stvorenja koju je Stvoritelj upisao u srce svakog čovjeka. Jedino čovjek posjeduje svijest i moć razuma i odgovornosti kao slika Božja. On je pozvan na odgovoran život i ophođenje prema stvorenoj stvarnosti.

U radu se nastoji zahvatiti pojedine momente te osvijetliti dinamiku i procese globalizacije, antropologije i ekologije, koji nam stvaraju osjećaj ugroženosti i straha, nemoći i bijede. Današnja teologija pozvana je prepoznavati znakove vremena i, u tom smislu, pitanje ekologije pokazuje se znakom vremena kao antropološko pitanje. Stoga su teolozi pozvani otkrivati u novim promijenjenim okolnostima onu istinu koja mora ostati nepomućena. Čovjek je slika Božja i njegovo djelovanje otkriva tu sličnost po daru slobode i razuma kako čovjek ne bi potonuo u bezdan svoje slobode kad se

odvoji od Stvoritelja. Potrebno je stvarati novu svijest, mentalitet i duh na tragovima transcendentnih vrijednosti, kako bi se čovjeku vratio osjećaj da Zemlja pripada njemu darom Stvoritelja bez prava da je manipulativno i bezobzirno iskorištava i time dovodi u opasnost sam život i njegov opstanak.

*Ključne riječi:* globalizacija, čovjek, ekologija/okoliš, tehnika, odgovornost, kriza.

## Uvod

Današnje vrijeme nosi u sebi svijest o krhkosti našega planeta usred svemira. Jedino čovjek ima tu moć i mogućnost djelatno mijenjati svoj okoliš i svoj život. Umjesto prostora za ljudski život, dobili smo prostor ispunjen strahom i apokaliptičkim vizijama kraja svijeta. Posve je vidljivo da proživljavamo tjeskobu pred svojom budućnošću. Danas svi živimo oblike krize u strahovima, depresijama, nesigurnostima čovjeka i njegova okoliša. Kriza koju nazivamo ekološkom puno je dublja i složenija stvarnost koja ima mnogostruke dinamike i procese. Ona se pokazuje kao antropološka kriza, tim više što je čovjekovom moći i tehnikom prostor života postao plošan i uzak. Ne vidi se više ono *kako* i *od kuda* čovjek i *zašto* čovjek, ukoliko se samo pita o funkcionalnosti čovjeka i njegova svijeta. Nastojat ćemo u radu pokazati te dinamike i procese globaliziranog svijeta te vidjeti što je u pozadini naših djelovanja. Naše ponašanje kazuje koji i kakav je sadržaj vrijednosti naše nutrine iz koje dolaze motivacije. Naše vrijeme je vrijeme duboke krize antropologije na čije mjesto je stupila tehno-scijentistička svijest koja briše razliku između dobra i zla, a dokidajući tu moralno-etičku razinu čovjek je postao žrtva svojega eksperimenta i plaća cijenu u obliku strahova, tjeskobe i ugroženosti.

### 1. Globalizirana svijest

Ono što obilježava naše vrijeme jest potištenost. Sve više kopni bit života, sve više se mute horizonti naše ljudskosti i sve je manje utjehe u našim životima. Suvremeni čovjek stalno živi na rubovima. On živi s onim što Benedikt XVI. naziva »osakaćeni razum«, čega je posljedica to da danas čovjek više nije oslo-njen na prethodne epohe, već živi radikalnu emancipaciju velikih povijesnih kultura.<sup>1</sup> Čovjek je raspršen u mnoštvo smislova, a ono što mu nedostaje jest dubina egzistencije. Zašto suvremena društva teško stvaraju odrasle ljude, sposobne da se nose s izazovima života i svijeta? Kao da nas posvuda okružuju

<sup>1</sup> Usp. Joseph RATZINGER, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2008., 24–35.

znaci okrnjenoga života.<sup>2</sup> Nešto je duboko pogrešno u načinu života kako ga živimo danas. Usred globaliziranog svijeta čovjek se sve više osjeća siromašnim i osamljenim.<sup>3</sup> Kao da je istrgnut iz cjeline života. Charles Taylor primjećuje da nas okružuju *tri nelagode*. Prva se odnosi na gubitak smisla, iščezavanje moralnih horizonata, druga se odnosi na pomračenje ciljeva u odnosu na neobuzdanost instrumentalnog razuma, a treća predstavlja gubitak slobode.<sup>4</sup> Iz osjećaja da gubi dragocjen okoliš života, čovjek postaje sve razdraženiji i zarobljeniji slijepom vjerom u napredak. Postmoderni čovjek doživio je konačni raskol uma i tijela, okoliša i ljepote života. Kartezijanska dvojba postala je udes postmodernog čovjeka i zahvatila je čitav intelektualni i moralni spektar. Potisnuta je osjetilna dimenzija života. Čovjek živi u strahu od gubitka svega što je prije nazivao svojim staništem. Ušli smo u novu fazu povijesti, tzv. posthumanog stanja čovjeka.<sup>5</sup>

Na prvi pogled svi će se složiti da ovo naše vrijeme obilježava globalizacija. Uz tu suglasnost ide i činjenica da postoji mnoštvo studija, knjiga, konferencija, deklaracija itd. koje nastoje razumjeti te dinamike i procese koje nazivamo globalizacijom.<sup>6</sup> Jednostavno rečeno, postoji suglasnost o onome što nazivamo *globalnim dobom*. Čovjek je svojim dugotrajnim djelovanjem stvorio nešto što se naziva kulturom,<sup>7</sup> jer je po prirodi stvari upućen na okolinu. Može se reći da je ta milenijska blizina čovjeka i okoliša izrodila ono što danas imamo u oblicima koje nazivamo kulturom. Kako primjećuje Rudiger Safranski, ta nam kultura tehnike i znanosti u pravilu godi, ali nam stvara probleme, zbog čega nas nekada obuzima dvojba bi li bilo bolje kada bismo manje znali.<sup>8</sup> Upravo iza te naše varljive suglasnosti krije se mnoštvo problema. Kako globalizacija utječe na čovjeka i njegov svijet? Kako razumjeti što se događa u takvom svijetu i s kojim pojmovnim aparatom, ako se svi tzv. svjetski fenomeni – tehnologijski napredak,<sup>9</sup> političke transformacije, kulturni razvitak –

<sup>2</sup> Usp. Ulrich BEK, *Svetsko rizično društvo. U potrazi za izgubljenom sigurnošću*, Novi Sad, 2011.

<sup>3</sup> Usp. Sean GASTON, *The Concept of World from Kant to Derrida*, London – New York, 2013.

<sup>4</sup> Usp. Charles TAYLOR, *Etika autentičnosti*, Split, 2009., 18.

<sup>5</sup> Usp. Žarko PAIĆ, *Posthumano stanje. Kraj čovjeka i mogućnost druge povijesti*, Zagreb, 2011.; Auberey de GREY – Robert A. Jr. FREITAS, *Desinger evolution a transhumanist manifesto*, New York, 2006.

<sup>6</sup> Usp. Anthony GIDDENS, *Turbulent and Mighty Continent. What Future for Europe?*, Cambridge, 2014.

<sup>7</sup> Usp. *Kultura*, u: Stipe KUTLEŠA (ur.), *Filozofski leksikon*, Zagreb, 2012., 645–646.; Nikola SKEDLAR – Ivana ZAGOREC (ur.), *Čovjek i kultura*, Zagreb, 2010.

<sup>8</sup> Usp. Rudiger SAFRANSKI, *Koliko globalizacije čovjek može podnijeti?*, Zagreb, 2008., 9.

<sup>9</sup> Usp. Jacques ELLUL, *The Technological Society*, New York, 1964.

svode na jedno te isto? Postoji svojevrсни sociologijski uvid da svijet u doba globalizacije postaje jedan jedinstveni prostor-vrijeme gibanja kapitala, informacija, komunikacija.<sup>10</sup> Bez sumnje, naše je vrijeme označeno dobom globalizacije. Uza sve blagodati toga fenomena sve više postajemo svjesni i onoga što se naziva *globalna zajednica ugroženosti*. Život je u takvom dobu izložen na milost i nemilost sila koje niti možemo vidjeti niti čuti. Iz doba euforije u kojem smo vjerovali da će znanost riješiti sve ljudske probleme, prešli smo u doba nastanka panike pred tim kako se nositi sa sve većom ugroženošću života na Zemlji. Aspekti globalizacije koje sada poznajemo u oblicima ekonomskoga industrijskog iskorištavanja zemlje, zraka i vode itd. stvaraju u nama zastrašujuće vizije. U tom smislu govori se o brutalnoj pljački života na Zemlji koju nam je donijela globalizacija. Sve više i više naš se svijet zgušnjava u obliku komunikacije, tehnike, korporacija, gospodarstva i ekologije. Unatoč razlikama koje postoje u različitim kulturama, sve je više izglednije uobličenje našega svijeta. Dovoljno je samo upozoriti kako korporacije djeluju globalno lišavajući moći lokalne zajednice i legitimnu politiku.<sup>11</sup> Područja opustošenosti postaju sve veća pa se sve doima kao jedna velika katastrofa globalnih razmjera. No, globalizacija nije jedinstven proces, već bi trebalo govoriti o mnoštvu globalizacija, kako to predlaže Rudiger Safranski.<sup>12</sup> Pored govora i činjenice globalizacije, sve više se govori i o globalizmu koji označava ideologiju stvaranja svjetskog društva koje se nastoji učiniti jedinstvenijim nego što ono jest. Globalizam kao ideologija,<sup>13</sup> zatvara oči pred porastom neistodobnosti i razlika u razvoju ili ih želi prihvatiti samo kao prijelazne pojave. Globalizam je ideologija duhovnog aspekta globalizacije. Stoga Safranski govori o trima normativnim varijantama globalizma koje prepoznaje u neoliberalizmu, antinacionalizmu, brizi za Zemlju, koju otkrivamo kao naše jedino mjesto, kao ono čemu prijeti razaranje, globalni biotop, kuću našega bitka, kojoj uslijed bahatosti naše tehničke moći prijeti propast.<sup>14</sup> Moć i rast globalizacije donijela nam je spoznaju koliko je naše društvo traumatizirano spoznajom o tehničkoj ranjivosti naše civilizacije. Slika Zemlje posredovana medijem u jedinstvenom doživljaju čini naš životni prostor globalnom okolinom. Konceptijom koja počiva na tehničkoj slici svijeta koji generira svijet kao digitalnu sliku otvorena je moguć-

<sup>10</sup> Usp. Manuel CASTELLS, *Uspón umreženog društva*, Zagreb, 2000.; Manuel CASTELLS, *Moć identiteta*, Zagreb, 2002.

<sup>11</sup> Usp. Joel BAKAN, *Korporacija. Patološka težnja za profitom i moći*, Zagreb, 2006.

<sup>12</sup> Usp. Rudiger SAFRANSKI, *Koliko globalizacije čovjek može podnijeti?*, 16.

<sup>13</sup> Usp. Teun A. Van DIJK, *Ideologija. Multidisciplinarni pristup*, Zagreb, 2006.

<sup>14</sup> Usp. Rudiger SAFRANSKI, *Koliko globalizacije čovjek može podnijeti?*, 21–23.

nost da se spoznaja svijeta u suvremeno doba razumije iz medijske perspektive.<sup>15</sup> Ono što danas nazivamo globalizacijom nije stoga ništa drugo nego stanje totalne mobilizacije svih ljudskih prirodnih i kulturnih resursa. Globalizacija podrazumijeva procese koji potkopavaju moć nacionalne države da oblikuje životni prostor zajednice. Ovdje se najočitije pokazuje da su procesi zahvatili sve veće geografske koordinate i uslijed bujice slika, informacija, rastu zahtjevi da se očuva globalna ravnoteža okoliša i ekosustava. Kriza političkih sustava pokazuje i krizu ekologije. Ponajprije se to očituje u iskustvu krhkosti civilizacije koja može dovesti do iskustva zajedničke sudbine pojedinih političkih odluka. Svijest koja se očituje u ekološkoj krizi, u paničnim i histeričnim izljevima, dokida sve granice: one između čovjeka, životinje i biljke. To znači kako u ljudima postoji kozmopolitska svijest – opasno društvo stvara opasnu globalnu prijetnju. Nejednaka društvena razvijenost podjednako utječe danas na sve. Opasnosti našega planeta stoje u međuovisnosti njegova iskorištavanja: energije, biljnih i životinjskih vrsta, prekomjernog uništenja vodenih sustava, šuma itd. Kao što tvrdi Ulrich Beck: »Lako se može zamisliti da zemlja koja živi u rastućem siromaštvu želi do samoga kraja eksploatirati okoliš. U očaju, oružanom se silom može posegnuti za stranim resursima preživljavanja. Ekološka uništenja mogu dovesti do masovnog bijega, što se pak može preliti u ratni sukob.«<sup>16</sup> Upravo pojam kojim se označava rizično društvo podrazumijeva globalne opasnosti koje nagrizaju nosive stupove društva. Globalizacija ne zahvaća samo ekonomsko-političku razinu društva. Ona utječe na to kako ćemo se odnositi prema zemlji, vodi, zraku, hrani, šumama, oceanima, rijekama, plodnom tlu itd. Danas globalizacija podrazumijeva i onu drugu stranu spašavanja planeta, traganje za jednim mogućim putem u budućnost, jer smo postali svjesni kako smo izgradili civilizaciju koja može nestati u nekoliko sekunda.<sup>17</sup> Stoga je potrebno razvijati svijest odgovornosti prema svemu što nam je darovano i čovjek nema pravo uništiti jedini mogući život koji je dosad poznao u čitavoj ljudskoj povijesti. Globalizacija nije samo prodor nečega novog što negdje nije bilo pa sada pomoću tehnike ima mogućnost i dostupnost da tamo bude u obliku proizvoda, tehnike. Globalizacija ne samo da oblikuje globalno gospodarstvo nego mijenja i naše društvo i naš okoliš. Nove tehnologije omogućuju sve veću manipulaciju životom na najosnovnijoj

<sup>15</sup> Usp. Sead ALIĆ, *Medij od zavođenja do manipuliranja*, Zagreb, 2009.; Sead ALIĆ, *Masmediji. Zatvori bez zidova*, Zagreb, 2012.

<sup>16</sup> Ulrich BECK, *Što je globalizacija?*, Zagreb, 2003., 100–101.

<sup>17</sup> Usp. Joseph E. STIGLITZ, *Uspjeh globalizacije. Novi koraci do pravednijeg svijeta*, Zagreb, 2009., 181–206; Joseph E. STIGLITZ, *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, Zagreb, 2004.

razini.<sup>18</sup> Tako nije pretjerano reći da biotehnologija priskrbljuje nova oruđa za upuštanje u ono što može iz temelja promijeniti oblike života i ekosustave.<sup>19</sup> Ona podrazumijeva da je više nego ikada čovjeku potrebna svijest odgovornosti prema svemu živom i neživom.<sup>20</sup> Djelovanje i moć ne proizlaze iz njih samih, već iz slobode koja omogućava da život ima smisao izvan tih struktura kako se ne bi sveo na instrumentalne svrhe i pragmatičnu korist. Glavni izazov našega vremena u dobu globalizacije jest »kako pronaći zdravu ravnotežu između očuvanja osjećaja identiteta, doma i zajednice i obavljanja onoga što je potrebno za preživljavanje u globalizacijskom sustavu«<sup>21</sup>. Ono što preostaje u dobu globalizacije nije povratak na iščezle temelje humanizma s idejom čovjeka kao gospodara nad svijetom, nego radikalni zaokret drukčijoj koncepciji života koja može podariti smisao svega stvorenog usred tehničke slobode svijeta. U tome kršćanstvo može pružiti dragocjene smjernice i pokazati da evanđelje oplemenjuje kulturu usred globaliziranog svijeta. Kao što primjećuje papa Franjo: »Ni jedna kultura zasebno ne može iscrpiti Kristovo otajstvo otkupljenja.«<sup>22</sup> Susret s Isusom Kristom omogućuje nam vidjeti horizonte ljudskosti na koje smo pozvani. To ostaje temeljni poziv svakom čovjeku.

## 2. Poziv na odgovornost

Drugi vatikanski koncil zasigurno je svojim mudrim uvidima i teološkim iskazima ukazao na nov pristup svijetu koji nas okružuje. Naime, Koncil razvija svijest o međusobnoj povezanosti svih ljudi kad veli: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovom srcu.«<sup>23</sup> Ove riječi Koncila na najbolji način ocrtavaju i izražavaju svijest o međusobnoj povezanosti svih ljudi pred licem Boga. Sve što je ljudsko ujedno je prihvaćeno i vrijedno poštovanja, u smislu da kršćani i Crkva nisu dio neke druge galaksije već dijele sve tegobe života i prostora na kojem žive zajedno s drugim ljudima.

<sup>18</sup> Usp. Carl MITCHAM, *Thinking through Technology*, Chicago, 1994.

<sup>19</sup> Usp. Jeremy RIFKIN, *Biotehnološko stoljeće. Trgovina genima u osvjetlo novog svijeta*, Zagreb, 1999., 93–138.

<sup>20</sup> Usp. Hans KÜNG, *Global Responsibility. In Search of a New World Ethic*, New York, 1991.

<sup>21</sup> Thomas L. FRIEDMAN, *Lexus i maslina. Razumijevanje globalizacije*, Zagreb, 2003., 51.

<sup>22</sup> FRANJO, *Evanđelji gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 118 (dalje: EG).

<sup>23</sup> DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 1, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

Koncil je značio novi poticaj i pristup Crkve gorućim problemima svijeta.<sup>24</sup> Koncil je svjestan da je naš svijet, zahvaljujući tehničkim sredstvima, preko noći postao umrežen. Sve više jača svijest o odgovornosti za svijet u kojem živimo. Tako Koncil veli: »Što pak više raste moć ljudi, to se dalje širi njihova pojedinačna i skupna odgovornost. Iz toga se jasno vidi da kršćanska poruka ne odvraća ljude od izgradnje svijeta niti ih potiče na zanemarivanje dobra drugih ljudi, nego ih, naprotiv na to još strože obvezuje« (GS 34). Naime, pojam odgovornosti susrećemo unutar pravnoga i moralnog područja. Iako se on unutar povijesnog mišljenja različito tumačio, on je itekako važan u našem pristupu u promišljanju teološkog značenja ekologije. Koncil jasno ima pred očima da je čovjek odgovoran za ono što čini darovanom mu moći. Moć koja je dana čovjeku nije samo radi moći, nego ona mora voditi izgradnji dobra svijeta i čovjeka uopće. Odgovornost pretpostavlja znanje, volju i slobodu kao nužne elemente koji su potrebni da bi se neki čin mogao uračunati u odgovornost počinitelja.<sup>25</sup> U tom kontekstu valja nam spomenuti Hansa Jonasa, koji je uveo pojam odgovornosti u svojem glavnom djelu *Princip odgovornosti*.<sup>26</sup> Jonas u tom djelu suočava etiku sa znanstveno-tehničkom moći koja je u svojem globalnom porastu pokazala neodrživost pretpostavki svih prijašnjih etika. Nosivi elementi etike po Jonasu, koja se pokazala neodrživom, bili su: stalnost ljudske naravi, odredivost dobara i domet ljudskog djelovanja, a s njime i domet odgovornosti.<sup>27</sup> Znanstveno-tehnička moć je porasla, što zahtijeva drukčije ophođenje i djelovanje a i drukčiju etiku.<sup>28</sup> Nova etika trebala bi uvesti u svoje područje krhkost i ranjivost prirode. Ona se suočava s razlikom tehničke moći i predviđajućeg znanja. Znanje tako postaje dužnošću ali smo, u isto vrijeme, prisiljeni priznati i vlastito neznanje kada su u pitanju dalekosežne posljedice djelovanja. Nova etika odgovornosti mora priznati kako postoje svrhe u samima sebi i izvan ljudske sfere. Ljudsko djelovanje na globalnoj razini zahtijeva novu etiku koja se može orijentirati prema razmjeru opasnosti. Po Jonasu, potrebna je heuristika straha i to stoga što je spoznaja zla lakša od spoznaje dobra. Tako Jonas veli: »Spoznaja onoga *malum* nam je beskrajno lakša od spoznaje onoga *bonum*; ono

<sup>24</sup> Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2008.

<sup>25</sup> Usp. Ante VUČKOVIĆ, Pojam odgovornosti, u: Ante VUČKOVIĆ – Bože VULETA (ur.), *Odgovornost za život*, Zbornik radova Franjevačkog instituta za kulturu mira, Split, 2000., 18.

<sup>26</sup> Usp. Hans JONAS, *Princip odgovornosti*, Sarajevo, 1990.

<sup>27</sup> Usp. *Isto*, 14–42.

<sup>28</sup> Usp. *Isto*, 24.

je neposrednije, nametljivije, mnogo je manje razlika u mišljenju o njemu, a prije svega ono je neželjeno.«<sup>29</sup> Jonas se zalaže za etiku očuvanja i odgovornog odricanja. Po Jonasu, moramo se ponovno naučiti poštovanju i grozi da bismo sebe zaštitili od stranputice naše moći. Po njemu se paradoksnu situaciju sastoji u tome da izgubljeno poštovanje ponovno zadobijemo od groze, pozitivno od predstavljenog negativnoga. Za Jonasa poštovanje znači ono što je čovjek bio i što jest u odnosu na grozotu koja bi mogla biti, ako bi se to izgubio iz vida odgovornosti.<sup>30</sup> Čovjek živi i ponaša se tako da uopće ne računa na posljedice svojega rada. Čovjek se doima umoran, izoliran i iscrpljen. Kad čovjek svojim tehničkim moćima sve promatra kroz prizmu funkcioniranja i instrumentaliziranja, onda sve postaje relativno i nadomjestivo. Upravo se tu prepoznaje rastakanje čovjekova sidrišta. Čovjekov životni prostor koloriran je tehničkim racionalitetom. Čovjekova odgovornost nije samo etička nego je ona nešto što pripada u samu bit čovjeka, ono što ga čini drukčijim, jedinstvenim u svijetu. Odgovornost čovjeka tvori njegovu imanentnost i transcendentnost.<sup>31</sup> Tamo gdje se dokida čovjekova transcendentnost, gdje se prostor života podvrgava tiraniji tehničke racionalnosti, istodobno se guše sva druga područja i podređuju se tehničko-racionalnoj logici.<sup>32</sup> Važno nam je da pred sobom imamo predodžbe metafizičkih, antropoloških i etičkih implikacija velikih povijesnih metamorfoza koje su dovele do uspostave znanstveno-tehničke civilizacije i do kulturne situacije u kojoj dominiraju pozitivne znanosti i tehnika.<sup>33</sup> Upravo su te povijesne metamorfoze one koje danas oblikuju našu kulturu i naš mentalitet. Kršćanstvo nije protiv napretka, kako ga se znalo optuživati u povijesti. Ono ne može prihvatiti da postavke s jednostranih pozicija materijalizma, tehnicizma, udružene sa sekularnom eshatologijom bivaju jedinim mjerilom svijeta. Te su postavke neodržive iz perspektive kršćanske etike. Naše vrijeme označava razočaranje da moramo živjeti s nesigurnostima u kojima je nestalo velikih političkih vizija. Stoga su posvuda prisutne predodžbe, od čovjeka do prirode<sup>34</sup> i okoliša, po kojima se svijet može strojno reproducirati i dovesti do »funkcionalne besmrtnosti«, u čemu se iščitava sekularizirana gnostička želja za spasenjem.

<sup>29</sup> *Isto*, 47.

<sup>30</sup> Usp. *Isto*, 313–314.

<sup>31</sup> Usp. Emmanuel LEVINAS, *Totality and Infinity*, Pennsylvania, <sup>21</sup>2007.

<sup>32</sup> Usp. Ivan KOPERK, *Kao dio mene. Etika – prijateljstvo – krepost*, Zagreb, 1995., 9–11.

<sup>33</sup> Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 500.

<sup>34</sup> Usp. Marija SELAK, *Ljudska priroda i nova epoha*, Zagreb, 2013.



### 3. Tehnika – naša druga narav

Kršćanska etika polazi od teološkog razumijevanja prirode kao stvorenja. Temeljna istina biblijsko-kršćanske vjere sastoji se u priznanju Božje stvarateljske volje, koja se istom otkriva i kao apsolutni uvjet mogućnosti postojanja svijeta, uključujući i prirodu i čovjeka. Stoga sve što postoji nema razlog u samome sebi, nego u Božjoj stvarateljskoj volji koja čini da priroda tako bude to što jest – stvorenje. Stoga se čovjek ne smije dovesti u poziciju apsolutnog gospodarenja i raspolaganja prirodom. Priznajući objektivne granice, čovjek prihvaća da priroda nije njegov proizvod. Kršćanska etika polazi od razumijevanja čovjeka kao slike Božje a života kao dara Božjega. Tako se gledanje na život zrcali u sasvim novom svjetlu. Stoga je i pitanje o životu i čovjeku i njegovu opstanku kao i njegovoj budućnosti pitanje unutar etičkih i pravno-političkih odluka.<sup>35</sup> U odnosu na tehniku, kršćanska etika polazi od razumijevanja da je tehnika sredstvo a ne svrha. Tehnika sama od sebe nije sposobna odrediti cilj ni granicu ljudskog djelovanja, već je podložna etičkom vrednovanju koje izražava ljudsko djelovanje. U enciklici *Caritas in veritate* Benedikt XVI. kaže da je »problem razvoja danas nerazdruživo povezan s tehnološkim napretkom«<sup>36</sup>. Za Benedikta XVI. važno je uvidjeti da je tehnika duboko ljudska danost i povezana je s čovjekovom autonomijom i slobodom. U tehnici se izražava i potvrđuje gospodstvo duha nad materijom. Tehnika omogućuje vladanje nad materijom i smanjenje rizika, uštedu napora i poboljšanje životnih uvjeta čovjeka. Ona u svojoj biti odgovara pozivu ljudskog rada. Tako čovjek u tehnici, koja je djelo njegova genija, naglašava Benedikt XVI., vidi i prepoznaje samoga sebe i time ostvaruje vlastito čovječstvo (usp. CV 69). Tehnika nije nikada samo puka tehnika, već ona izražava nastojanje ljudskoga duha za nadilaženjem materijalnih uvjetovanosti. Nju treba, veli papa Benedikt XVI., »uklopiti u zapovijed obrađivanja i čuvanja zemlje« (usp. Post 2,15), a koja je dana čovjeku na korištenje i u tome se očituje Savez u kojem se istodobno odražava stvaralačka Božja ljubav (usp. CV 69). No, Benedikt XVI. je oprezan i upozorava da razvoj tehnike može voditi ideji samodostatnosti, ako se čovjek pita samo *kako?* i ukoliko se ne uzima u obzir ono *zašto?* koje u sebi sadrži poticaj za djelovanje. Otuda za Benedikta VI. dolazi dvoznačnost tehnike. Ona je izrasla iz oruđa osobne slobode, koju je moguće pojmiti kao sastojnicu apsolutne slobode, to je ona sloboda koja se ne obazire na vlastita ograničenja nad

<sup>35</sup> Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 501–505.

<sup>36</sup> BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2010., br. 69 (dalje: CV).

stvarima. Procesi globalizacije imaju mogućnost zamijeniti ideologije tehnikom, koja postaje ideološka moć i time čovjeka izlaže pogibli od zatvaranja u *a priori*, čime bi mu bilo onemogućeno susretanje s bitkom i istinom (usp. CV 70). Ukoliko bi čovjek bio zatvoren u samodostatnost tehnike, on bi sva svoja djelovanja prosuđivao iz tehnokulturalnog obzora, čime bi mu bio oduzet smisao djelovanja onoga što čini. Postoji uistinu *napast tehnicističkog mentaliteta*, upozorava Benedikt XVI. (usp. CV 70). Razvoj čovjeka ne može se svesti samo na činjenje. Za Benedikta XVI. ključ razvoja je um, on mora biti kadar promišljati tehniku i iz čovjekova djelovanja izvlačiti potpuni ljudski smisao ali uvijek u odnosu na dobro čovjeka. Svako djelovanje uvijek je ljudsko djelovanje pa i kad se radi o sofisticiranim tehničkim sustavima i nikad nije bez odnosa s čovjekovom slobodom. Tako je ljudska sloboda, veli Benedikt XVI., »dostojna toga imena samo onda ako na čari tehnike odgovara odlukama koje su plod moralne odgovornosti« (CV 70). Otuda se uvida potreba da etika bude uključena u promišljanje o tehnici i njezinu djelovanju. Čovjeka valja odgajati za odgovorno etičko ophođenje s tehnikom, čime će steći ponovno pravi smisao svoje slobode. Ta sloboda nikada ne stoji u nekom bezumnom zanosu nad vlastitom autonomijom, već je relacijski usmjerena na poziv bića. Da bi se uistinu ostvario ljudski razvoj, papa Benedikt XVI. veli da je za to »nužna profesionalna osposobljenost i moralna dosljednost« (CV 70). Tehnika nikada nije etički neutralna. Ona je uvijek angažirana etička stvarnost samom činjenicom što je ona čovjekov proizvod i što je od početka mišljena i poželjna za postizanje određenih svrha.<sup>37</sup> Svako djelovanje koje izostavlja etičku dimenziju, pretvara se u instrumentalni razum, koji odvojen od svojega izvora postaje mjestom propasti i samouništenja. Zato se predlaže »solidarna racionalnost«, koja podrazumijeva svijest o vlastitim granicama, gdje se ponovno vraća izvornom poimanju tehnike i njezina djelovanja u odnosu na svijet. Time se dolazi do onoga što je specifično ljudsko gdje se čovjek otkriva kao razuman, subjekt svojih čina, spoznajući vlastite mogućnosti i granice svojega djelovanja.<sup>38</sup> Ukoliko želi biti autentično ljudsko biće, čovjek mora ostati vjeran svojem izvoru, ali također ne smije zapasti u zamku rastjelovljenog razuma, što je počeo s Descartesom<sup>39</sup> i koji mi danas prepoznavamo kao instrumentalni razum.<sup>40</sup> Danas je u vremenu totalne tehnike potrebno nadvladati radikalni antropološki dualizam. Čovjek

<sup>37</sup> Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 505.

<sup>38</sup> Usp. *Isto*, 506–507.

<sup>39</sup> Usp. Ernst CASSIRER, *Descartes. Osnovni problemi kartezijanstva – Descartes i njegovo stajalište*, Zagreb, 1997.

<sup>40</sup> Usp. Charles TAYLOR, *Etika autentičnosti*, 31–35.

biotehnološkog doba otkriva se kao zarobljenik okova ekonomije i kalkulacije. Umjesto slobode on je postao zarobljenik sofisticiranih manipulacija instrumentalnog razuma. Danas smo svjesni da upravo taj instrumentalni razum unosi jezu u naše živote pomoću djelovanja kroz tehniku, ekonomiju, politiku, okoliš, svemir. Čovjek odvojen od *logosa stvarnosti* postaje njezin rušitelj s kobnim posljedicama posvemašnje smrti.<sup>41</sup>

#### 4. Povratak daru stvorenja

Čovjek postmodernog vremena postao je zarobljenik ideologija po kojima je trebao biti gospodarom i vlasnikom prirode. Proširila se njegova moć eksploatacije i preobražaja svijeta. »Nekoć se, kad se pogledalo na daleko more reklo Bog; sada je čovjek, kako je to rekao Nietzsche, naučio reći samo čovjek. Znanje je postalo moć (F. Bacon), istina se ne pronalazi nego se stvara (G. B. Vico). I sve vodi prema onoj Sartreovoj: čovjek je beskorisna težnja. On je, tvrdi M. Foucault tek samo 'trag u pijesku koji je izbrisao vjetar'. Nije li sve ovo samo simbol onoga što čovjek nikada ne smije postati: inteligencija bez povijesti i sjećanja, bez slobode i odgovornosti?«<sup>42</sup> Već je papa Ivan Pavao II. upozorio na problema ekološkog pitanja danas.<sup>43</sup> Zahvaćenost željom čovjeka da posjeduje i uživa »više nego da raste i bude« (CA 37), ima posljedicu pretjerano i neuredno konzumiranje zaliha zemlje i vlastitog života. Papa Ivan Pavao II. primjećuje da je u korijenu besmislenog razaranja prirodnog okoliša »iskrivljena antropologija«, odnosno zablude koja je danas posvuda raširena (usp. CA 37). Otkrivajući svoju sposobnost preobražavanja stvorenog svijeta, moći da radi i tako sam sudjeluje u stvaranju svijeta, čovjek je zaboravio da se to uvijek odvija na temelju prvoga izvornog dara stvari od Boga. Umišljajući sebi da može raspolagati zemljom bez ograničenja i samovoljno, čovjek plaća cijenu te umišljenosti u otimačini, strahovima, uništenju okoliša, usahlim resursima Zemlje. Papa primjećuje da čovjek ima autonomiju raspolaganja, ali ne bi smio izdati Božji nalog za upravljanjem. Umjesto suradničke uloge u djelu stvaranja, čovjek se stavlja na mjesto Boga, čega je posljedica pobuna i tiranija nad stvorenjima (usp. CA 37). Kad čovjek postane uskogrudan, kad hoće posjedovati stvari, umjesto da ih stavlja u odnos prema istini, događa se da je lišen unutarnje ljepote

<sup>41</sup> Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, 508–518.

<sup>42</sup> Ivan KOPREK, *Kao dio mene. Etika – prijateljstvo – krepost*, 11.

<sup>43</sup> Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Enciklika prigodom stote godišnjice enciklike Rerum novarum* (1. V. 1991.), Zagreb, 2001., br. 37 (dalje: CA).

– estetike koja izražava stvarateljsku narav čovjeka. Ne bi čovjek smio zaboraviti ni one generacije koje dolaze poslije njega, kao što je i sam baštinih prijašnjih generacija i njihova odnosa prema stvorenom. Papa Ivan Pavao II. primjećuje da postoji razaranje okoliša, čemu se nije posvetila dovoljna pažnja. Stoga je nužno, upozorava on, očuvati prirodni *habitat* raznih životinjskih vrsta kojima prijeti nestanak, jer svaka svojim postojanjem odgovara na cjelinu Stvoriteljeva dara. Papa još primjećuje da se premalo nastoji oko toga da se »održe moralni uvjeti autentične ljudske ekologije« (CA 38). Stoga je važno uvidjeti da je Bog čovjeku dao ne samo zemlju nego mu je dao i njega samoga, iz čega proizlazi da čovjek mora poštivati naravnu i moralnu strukturu kojom je obdaren. Tu se otvaraju pitanja urbanizacije,<sup>44</sup> i pitanja socijalne ekologije rada.<sup>45</sup> Primajući svoje dostojanstvo od Boga, nastavlja papa, čovjek je sposoban da transcendirati svaki društveni poredak prema istini i dobroti. No, on je uvjetovan i socijalnom strukturom u kojoj živi i koju je primio odgojem i okolinom. Već prema tome ti elementi mogu olakšavati ili otežavati njegov život, primjećuje Ivan Pavao II., što znači da odlukama kojima se stvara, neka ljudska okolina može uroditi i specifičnim strukturama grijeha koje priječe punu realizaciju ljudi od kojih neki trpe. Upravo je danas potrebno razbijati takve strukture i zamijeniti ih autentičnim oblicima suživota. Zadatak je to koji zahtijeva hrabrost i strpljivost, zaključuje papa (usp. CA 38). Stoga je smisao i značenje strukture »ljudske ekologije«, kako je naziva papa, iskustvo obitelji, jer u njoj čovjek prima prve poticaje i spoznaje o dobru i zlu, istini i smislu, uči se biti ljubljen i iskušava što znači biti osoba. Zato Ivan Pavao II. vidi obitelj u kontekstu čitave problematike kao onu koja odgovara na Stvoriteljev poziv na autentičan ljudski život. Ključ života nalazi se u obitelji u kojoj čovjek prima prve poticaje u susretu i ophođenju prema stvarnosti. Jedino ako čovjek primi taj dar Stvoritelja, može se štititi protiv mnogostrukih zala koja ga napadaju i razvijati autentičnu kulturu ljudskog rasta nasuprot nadirućoj kulturi smrti (usp. CA 39). Iz izvješća o stvaranju (Post 1,1 – 2,4a i 2,4b – 3,24) vidimo činjenicu stvorenosti svijeta i čovjeka. Tu se nalazi i trajno svjedočanstvo i trajan odnos Stvoritelja i stvore-

<sup>44</sup> Usp. SETHA M. LOW (ur.), *Promišljanje grada. Studije iz nove urbane antropologije*, Zagreb, 2006.

<sup>45</sup> Usp. IVAN CIFRIĆ, *Leksikon socijalne ekologije*, Zagreb, 2012., 341–343. Pod pojmom *socijalne ekologije* misli se na orijentaciju istraživanja međusobnog utjecaja ekosfere i tehnosfere, koja nadilazi sociološka i ekološka ograničenja predmeta i metoda. Ona izražava projekt stvaranja nove civilizacijske paradigme razvoja koja u sebi ima podlogu za socijalni angažman pojedinaca i skupina (pokreta) i društva (gospodarstva i politike).

nja. Proizlazi kako je čovjek primio svijet kao dar. Upravo mnogi u tome vide čin Božjega povjerenja spram čovjeka, iz čega se iščitava i posebnost čovjeka koja ga izdiže iznad stvorenoga. Božji čin povjerenja isključuje svako iskorištavanje i uništavanje stvorenja i po stvaralačkoj odluci Stvoritelja čovjek se može s odgovornošću odnositi s povjerenim mu svijetom i prema potrebama njime raspolagati. Stoga se stvorena stvarnost ne smije shvaćati kao nešto što je odvojeno od Stvoritelja (blisko deizmu), već u perspektivi neuvjetovanog dara, čime se uvijek stvarnost dovodi u vezu s Darovateljem. Upravo o načinu primanja ovisi čovjekova odgovornost za stvorenu stvarnost. Dar stvorene stvarnosti ima u sebi kvalitativnu vrijednost, koja svoje puno značenje dobiva samo ukoliko je povezana s Darovateljem, tj. s Bogom.<sup>46</sup> Svijest odgovornosti proizlazi iz dara darovanosti. Sloboda koja se nalazi u samom biću čovjekova postojanja, obvezuje ga na postupan rast i svijest kako mu nije dano prelaziti granicu iza koje se krije smrt. Čovjek je u horizontalnoj liniji gledano jedan od stvorenja, ali u vertikalnoj liniji, čovjek nadilazi stvorenu stvarnost po svojoj bogosličnosti. Čovjek se tako nalazi na vrhuncu stvaranja pri čemu on u čitavom redu stvaranja ima jedinstven odnos prema Bogu.<sup>47</sup> Današnji problemi, tjeskobe, strahovi, rušilačke dinamike čovjeka, ono što nazivamo i ekološkim problemima, duboko su povezani s činjenicom nijekanja stvorenosti. Kao da je čovjek sam svoj proizvod. Poteškoće i problemi neće se moći nazrijeti ako postmoderni čovjek iznova ne stekne smisao za dar Stvoritelja, ukoliko se ne osvješčuje, oduhovljuje, mijenjajući svoj rušilačko-agresivni mentalitet upravo vraćajući se na ono njegovo izvorno *biti čovjek*. Nije stoga teško uvidjeti da je sva problematika ekologije povezana s dubokom antropološkom vizijom čovjeka danas. »Od trenutka kad je čovjek ponesen sposobnošću svojih tehničkih i drugih izuma zaboravio pitanja svoga izvora i uvira, u biti, dakle, filozofsko i teološko pitanje smisla postojanja, otada započinju i njegovi ozbiljniji problemi s prirodom u kojoj živi. [...] Rješenje ovakvoga stanja ne da se nazrijeti samo u zaštiti prirode, nego prije toga u ekologiji čovjekova duha, u onome što nazivamo moralnom odgovornošću, a to je tipično etičko, pa prema tome i teološko pitanje.«<sup>48</sup>

<sup>46</sup> Usp. Božo LUJIĆ, *Dar života i odgovornost za njega*, u: Ante VUČKOVIĆ – Bože VULETA (ur.), *Odgovornost za život*, 151–161.

<sup>47</sup> Usp. Pero VIDOVIĆ, *Svijet – čovjekov dom i Božji hram. Ekologija na početku Biblije*, u: Valentin POZAIĆ (ur.), *Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, Zagreb, 2004., 133–153; Adalbert REBIĆ, *Stvaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb, 1996.

<sup>48</sup> Tomislav JOZIĆ, *Na tragovima odgovornosti. Etika u sjeni iskustva*, Sarajevo, 2000., 170–180., ovdje 172–173.

## 5. Izazov za teologiju

U suvremenim filozofsko-teološkim radovima sve se više uočava usredotočenost na odnos ekologije i teologije.<sup>49</sup> Sučeljavanje s ekologijom zahtijeva stvaranje hermeneutičkog okvira u kojem se konstruktivno mogu istražiti različiti obzori i njihovi međusobni utjecaji u priznanju same različitosti. Taj izazov dijaloškog odnosa teologije i filozofije ne tiče se samo biblijske teologije nego je, naime, riječ o nastojanju da se ponovno u punini i u pravom svjetlu zrcali odnos kršćanske vjere sa Zemljom, uz ponovno otkrivanje ekološke premise te vjere u punom bogatstvu. Bog, koji se objavio u svjedočanstvu Pisma, nije neki daleki Bog. On ostaje trajno različit od svijeta. On je posve Drugi, ali je u isto vrijeme u dubokom odnosu sa svijetom koji se očituje u utjelovljenju i uskr-snuću.<sup>50</sup> Danas stojimo pred izazovom biocentrizma, ekocentrizma kao tematiziranja života i njegovih odnosa. Čovjek se povijesno spram prirode odnosio višestruko. Stoga je odlučujući obrat bio novovjekovno poimanje zbilje povezano s društvenim odnosima u kojima se na nov način pristupalo poimanju prirode i čovjekova okoliša. Sada je u središte stvari dospio čovjekov *ratio* i time postao meritum stvari i života. Tako se znanje o prirodi crpi iz praktičnosti i korisnosti. Novovjekovna znanost, a pogotovo njezina tehnička primjena, obilježila je cijelu epohu moderne pa je čitavo ustrojstvo života scijentističko-tehničko.<sup>51</sup> »Kako danas sagledati život čija je bitna značajka suodnos? Kakvu teološku važnost ima ona gusta mreža međusobnih veza kojom su obuhvaćena živa bića unutar ekosustava? Kako na tome obzoru shvatiti ulogu i poziv čovjeka u svijetu? Kako tumačiti odnos Božje drugosti i blizine svijetu?«<sup>52</sup> Za vjernika je svaki čovjek, svako tijelo, čovjekova egzistencija Božji trag na zemlji. Upravo na stvorenosti zbilje i na Božjem utjelovljenju utemeljuje se kršćanska odgovornost za život, a teologija odatle razumijeva i sakramentalnost ljudskog postojanja i zbilje u cjelini. Čovjek tako nije samo oduhovljena materija nego je njegovo postojanje uzdignuto na sakramentalnu zbilju. On je najuzvišeniji

<sup>49</sup> Usp. Simone MORANDINI, *Teologija i ekologija*, Zagreb, 2013.; Tomislav MARKUS, *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza. Jedan bioekološki pogled*, Zagreb, 2006.; Slavko KULIĆ, *Suvremene civilizacije i kulture u sukobu sa životom i prirodom*, Zagreb, 2010.; Franz Jozef RADERMACHER, *Ravnoteža ili razaranje. Eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja*, Zagreb, 2003.; Ivan KOPREK, *Pridi da možeš čuti. Etika u sjeni globalizacije i postmoderne*, Zagreb, 2005.; Hans KUNG, *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo*, Zagreb, 2007.; Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života*, Zagreb, 2006.

<sup>50</sup> Usp. Simone MORANDINI, *Teologija i ekologija*, 37.

<sup>51</sup> Usp. Nikola SKEDLAR, *Sakralna ekologija i čovjekov prirodni okoliš*, u: *Društvena istraživanja*, 4 (1995.) 6, 867–869.

<sup>52</sup> Simone MORANDINI, *Teologija i ekologija*, 38.

Božji sakrament.<sup>53</sup> Iako je takvo teološko poimanje dalo posve novo svjetlo u odnosu na ekologiju, uvijek je istodobno bilo i podložno kušnjama iskrivljenja. Stoga u pozivu svake vjere stoji sakramentalni odnos prema stvorenom, poštovanje u ophođenju, gdje vjernik nije preziratelj stvorenog svijeta niti jadi-kuje, niti živi u omrazi svijeta, ugušenim emocijama nad tzv. dolinom suza, već se sam daje dotaknuti Božjom blizinom spram stvorene stvarnosti. U našoj profanoj kulturi potrebno je iznova graditi drukčiji pogled na stvoreno, gdje nam se ukazuje mogućnost susreta s Bogom i Božjim stvorenjima. Potrebno nam je steći ono što Ivan Šarčević naziva »sakramentalni pogled na zbilju«, u kojem ćemo iznova otkriti zaboravljena mjesta susreta s Bogom, pa i tamo gdje smo mislili da ga nema. Sakramentalni odnos prema stvorenom učinit će nas odgovornima prema vlastitom djelovanju.<sup>54</sup> Opasnost koja se krije u tom pristupu stvarnosti, na primjer dubinskoj ekologiji, može se pojaviti u obliku da čovjek pitanje ekologije nameće kao prvorazredno svjetonazorsko pitanje.<sup>55</sup> Tako se u dubinskoj ekologiji očituje koncepcija društva u kojem se svaki pojedinac osjeća povezanim s čitavim prirodnim životom. Zato se u rješenju toga pitanja polazi od toga da ni jedno živo biće ne smije biti isključeno iz njegova vlastita interesa. Takav pristup ekologiji pretpostavlja praksu po kojoj bi svaki pojedinac izgradio osjećaj identifikacije sa svijetom te bi iz toga trebao graditi svoje stavove prema prirodi. Ipak, ne možemo ne uvidjeti kako se iza takvih riječi krije jedna ideologija koja se hrani lažnom sviješću da među pojedincima postoje samo izvanjske veze. Takav pristup ekologiji briše granicu i poništava razlike između čovjeka i prirode. Otuda dolazi i njezina slabost i neprihvatljivost, što upravo ne prepoznaje čovjeka kao najviši vrhunac Božjega djela stvaranja. Nije moguće poništiti bitnu razliku između čovjeka i prirode, ukoliko je čovjek reprezentant slike Božje, što je u kršćanstvu itekako važna paradigma za pristup stvorenom svijetu. Iz logike utjelovljenja dolazi, možda, najrječitija kritika svih takvih pokušaja identifikacije čovjeka sa stvorenim svijetom.<sup>56</sup> Čovjek je u kršćanskoj viziji svijeta pozvan oblikovati svoje odnose u duhu prihvatanja i poštovanja stvorene stvarnosti, odupirući se svim svođenjima čovjeka na prirodu ili neku drugu ideološku matricu.<sup>57</sup> Suvremena ekologija podsjeća da se čovjek, iako posjeduje svijest o konačnosti svojega života, ne

<sup>53</sup> Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, *Narativna sakramentalnost zbilje i ljudskog postojanja*, u: Ante VUČKOVIĆ – Bože VULETA (ur.), *Odgovornost za život*, 220–230.

<sup>54</sup> Usp. *Isto*, 230.

<sup>55</sup> Usp. Tomislav MARKUS, *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza*, 272–275.

<sup>56</sup> Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama*, 51–59.

<sup>57</sup> Usp. Rosino GIBELLINI (ur.), *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, Zagreb, 2006.

može ponašati tako da uništava sam taj život. Dualizam svijeta i prirode izvor je svih njegovih egzistencijalnih tjeskoba. Upravo će vizija svijeta i čovjeka utemeljena na biblijskoj antropologiji dati ispravnu optiku koja će vratiti dostojanstvo čovjeku i poštovanje stvorenom svijetu. Bez razvijanja ekološke svijesti čovjek neće moći odoljeti mogućnostima tehno-znanstvene civilizacije koja prijeti čovjekovim samouništenjem. Pitanje svijesti, mentaliteta, duha današnjeg čovjeka fundamentalno je pitanje u pristupu promišljanja odnosa teologije i ekologije.<sup>58</sup> Naša civilizacija nikada dosad nije raspolagala tolikim moćima i spoznajama pa uza sve to uspjeli smo stvoriti nešto što Jean Ziegler naziva »imperijem srama«, to više kad se zna kako su korporacije, razni interesni lobiji, pojedine dinamike globalizacije, potpuno slijepi za čovjeka i njegov okoliš.<sup>59</sup> Sigurno je da kršćanska vjera »izražava projekt čovječanstva obilježenog odgovornošću slobode kao izvršenja oslobođenja i pozornosti na znakove vremena. [...] Kada egzistencija biva življena onako kako ju je živio Isus Krist, postaje moguće osloboditi čovjeka od lažnih konstrukcija sreće i blagodati koje ne prelaze ravnotežu njegova 'ja' uvijek ugroženog jakim udarcima koje povijest ne šteti.«<sup>60</sup>

## Umjesto zaključka

Naša pogođenost krizom uvelike nadilazi našu svijest o rizicima u koje smo dospjeli na razini stvorene prirode i čovjeka. Sigurno je da tehnička moć čovjeka ne odgovara zahtjevu njegove etičke moći. Štoviše, čovjek je uhvaćen u zamku »tehničke slobode«, čime je izgubio doticaj s puninom bitka. Izvori njegova podrijetla postali su zamućeni, što mu je donijelo ontološko razočaranje u stvorenost pa se svim silama okrenuo izbjavljenju kroz tehniku i scijentizam. Sigurno je da se sada čovjek nalazi na prekretnici u svojem odnosu prema stvorenoj stvarnosti. Ili će živjeti u ravnoteži ili će snositi posljedice svojega razaranja stvorene prirode.<sup>61</sup> Potrebno nam je vratiti se izvornom osluškivanju poziva Stvoritelja za suradničkim odnosom prema svijetu koji nam je dan kao dar.<sup>62</sup> Teologija uvelike ima zadaću ponovno nam otkriti

<sup>58</sup> Usp. *Isto*, 64.

<sup>59</sup> Usp. Jean ZIEGLER, *Imperij srama. Refeudalizacija svijeta*, Zagreb, 2007.

<sup>60</sup> Carmelo DOTOLO, *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, Zagreb, 2011., 351.

<sup>61</sup> Usp. Franz Josef RADERMACHER, *Ravnoteža ili razaranje. Eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog razvoja*.

<sup>62</sup> Usp. Leonardo BOFF, *Nježnost i snaga. Franjo Asiški – štivo za siromašne*, Sarajevo, 1988.; Otger STEGGINK, *Pjesma jednog života*, Sinj, 1992.; Gilbert K. CHERSTETON, *Sveti Franjo Asiški*, Split, 2000.



veličanstvenost Stvoriteljeve vizije ali i ljepotu stvorenog svijeta. To će zasigurno biti velik izazov naših dana da umijemo s odgovornošću i tankoćutnošću sačuvati prostor za život. Daleko iznad svake ideološke misli teolozi su pozvani dati svoj doprinos cjelovitom razumijevanju stvorene stvarnosti kao jedinog svijeta i mjesta u kojem je moguć život svakom stvorenju, učeći iz pogrešaka prošlosti. Treba se odmaknuti od povišenih glasova svakodnevnice i graditi u sebi novu svijest, mentalitet, duhovnost kako bismo iznova ugledali ljepotu Božjega dara.

### Summary

#### CONTEMPORARY CHALLENGES OF THE GLOBALISED WORLD ANTHROPOLOGICAL-ECOLOGICAL CRISIS

Ante BEKAVAC

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb  
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb  
antebekavac@gmail.com

Franjo PODGORELEC

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb  
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb  
franjo.podgorelec@zg.t-com.hr

*Our time is marked by globalised awareness of vulnerability of every form of life on Earth. We are confronted by the great challenges of being human. This is certainly something that we can all agree on, though we often part our ways in how we understand the causes of and the ways to deal with this anthropological-ecological crisis or vulnerability. We all feel that there is something deeply wrong in our lifestyle and in our relation towards the created world. The face of the Earth is drastically changed due to the influence of the human being, who has become his/her own experiment (J. B. Metz). This drama of metamorphosis does not happen on its own. It is fundamentally affected by the human being and his/her behaviour and action in relation to every form of life. Today, the power of technique surpasses the boundaries of reason and, thus, makes the human being a mute servant, who is not able to control the boundaries of life anymore. Globalised activity coupled with technical achievements is establishing its domination over the human life. Ecology has become today eminently anthropological issue and the answer to that issue can only come from going back to the truth of createdness, which has been inscribed in every human heart by the Creator. Only the human being possesses the consciousness and power of reason*

*and responsibility as the image of God. S/he is called to responsible life and conduct towards the created reality.*

*This article tries to capture some moments and to enlighten the dynamics of the processes of globalisation, anthropology, and ecology that are responsible for our feeling of vulnerability and fear, powerlessness and misery. Contemporary theology is called to recognise the signs of times and in that sense the issue of ecology is revealed as a sign of the time, that is, as an anthropological issue. Hence, theologians are called to discover, in these contemporary circumstances, the truth that must remain clear. The human being is the image of God and her/his action reveals that similarity through the gift of freedom and reason, so that the human being would not sink into the abyss of her/his freedom as a consequence of her/his alienation from the Creator. It is of utmost importance to work on creating new awareness, mentality, and spirit that will reflect transcendent values and recapture the feeling that the Earth belongs to the human being only through the gift of the Creator and that this means s/he does not possess the right to manipulate and exploit it in the way that endangers life itself and its very survival.*

**Key Words:** *globalisation, human being, ecology/environment, technique, responsibility, crisis.*